

یک جمعیت‌شناس، تصویری واضح و روشنی از جمعیت حال و آینده ایران ارائه می‌دهد

پیری در تنهایی

محمداصادق خسروی علیا

روزنامه‌نگار

نسل پر جمعیت و شلوغ دهه پنجاهی‌ها و شصتی‌ها کم دارد آب می‌رود و امروز دروازه‌های میان‌نسالی به روی شان باز شده و فردای سالخوردگی شان هم مبهم است. بسیاری از افراد این نسل که برخلاف پدر و مادرهای خود، خانواده‌شان را خیلی کوچک تشکیل دادند و مانند آنها تن به چند فرزندی ندادند. عاقبت این خانه‌های خلوت و کوچمهای سوت و کور و خالی از قیل و قال‌های کودکانه چه می‌شود؟ آمارها نشانگر این است که زوج‌های جوان دهه هفتادی نیز همین مسیر را در پیش گرفته‌اند یا بی‌فرزندند یا تک‌فرزند. اساساً بحران جمعیتی در ایران چقدر جدی و تصویر آ آینده ما چه شکلی است؟ شهلا کاظمی پور، جمعیت‌شناس و عضو هیأت علمی دانشگاه تهران پرایمان از حال و آینده جمعیت این سرزمین و آنچه هستمیت و آنچه خواهیم شد، راز گشایی می‌کند.

شهلا کاظمی پور
جمعیت‌شناس و عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

آمارها از افزایش میانگین سنی ایرانیان خبر می‌دهد اما این موضوع مورد تأیید جمعیت‌شناسان و متخصصان این زمینه نیز هست یا خیر، سئوآلی که کاظمی پور آن را اینطور پاسخ می‌دهد: «از نظر جمعیت‌شناسی یعنی قبلاً جمعیت ما جوان بود اما الان میانسال است. یعنی بین ۱۵ تا ۶۵ سال قرار دارد. سالمندی در کشور ما فعلاً از ۷ درصد آغاز شده و همینطور در حال افزایش است. پیش‌بینی‌ها به این صورت است که تا سال ۱۴۱۵ وارد مرحله اول سالمندی خواهیم شد یعنی سالمندی ما در مرحله اول از ۷ درصد به ۱۴ درصد افزایش می‌یابد. بعد از سال ۱۴۱۵ ما وارد مرحله دوم سالمندی می‌شویم تا سال ۱۴۲۵ مرحله دوم ادامه دارد و جمعیت سالمند به ۲۱ درصد خواهد رسید. مرحله بعدی سالمندی جمعیت در ایران نیز از سال ۱۴۲۵ به بعد آغاز می‌شود. در واقع در این مرحله هر سال یک درصد به جمعیت سالمند اضافه می‌شود و همین روند ادامه خواهد داشت.»

تنها تر خواهیم شد؟

جمعیت ایران در یک قرن چه وضعیتی داشته و به کجا می‌رود؟

نوزادان فعلی جهان

برخی از کشورهای کره خاکی توانسته‌اند تعداد شهروندان خود را افزایش دهند

۶

۸

ایران با چه سرعتی پیر می‌شود؟

در چه وضعیتی هستیم؟

بر اساس بررسی‌های انجام شده هم‌اینک در بهترین و ایده‌آل‌ترین وضعیت جمعیتی قرار داریم، چرا؟ به گفته این جمعیت‌شناس هر کشوری که بیش از دو سوم جمعیت آن در سن فعالیت (۶۴-۱۵ سال) قرار داشته باشد اصطلاحاً می‌گویند آن کشور در «پنجره جمعیتی» قرار دارد. پنجره جمعیتی در واقع یک فرصت طلایی است به این معنا که اگر این نیروی فعال برای رشد و توسعه و پیشرفت در همه عرصه‌ها به کار گرفته شود، توسعه‌یافتگی حاصل می‌شود. کاظمی پور تأکید می‌کند: «از سال ۱۳۸۵ ایران وارد مرحله طلایی پنجره جمعیتی شده است. معمولاً پنجره جمعیتی بر اثر کاهش نرخ باروری رخ می‌دهد و در خوش‌بینانه‌ترین حالت ممکن ۴۰ سال به طول می‌انجامد. با حساب اینکه پنجره جمعیتی ما از سال ۱۳۸۵ آغاز شده می‌توان گفت تنها تا سال ۱۴۲۵ وقت داریم از این فرصت استفاده کنیم. اما بعد از آن این فرصت از دست می‌رود و با جمعیت سالخورده روبه‌رو خواهیم شد.»

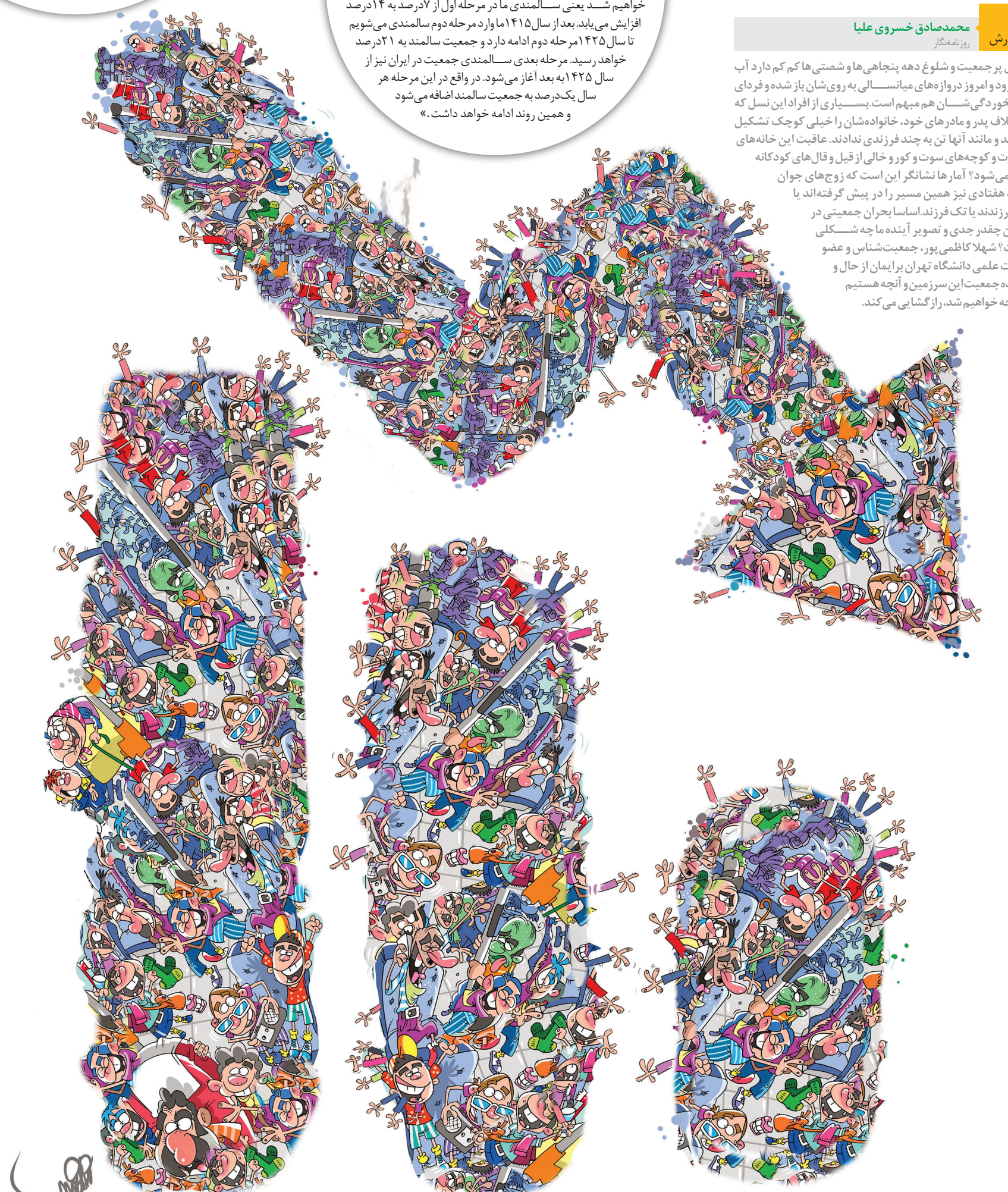
چطور از بن‌بست خارج شویم؟

چگونه می‌توان نرخ باروری را در یک جامعه افزایش داد؟ کاظمی پور در پاسخ به این پرسش می‌گوید: «سیاست‌های کاهش باروری نه تنها در کشور ما بلکه در بسیاری از کشورهای دیگر به سرعت جواب می‌دهد اما سیاست‌های افزایش باروری اینطور نیست. تا به حال در هیچ کشوری جواب نداده و اگر هم نتیجه‌ای حاصل شده بسیار ناچیز بوده است. به‌عنوان مثال فرانسه، سوئد، ژاپن بیش از ۵۰ سال است که سیاست افزایش باروری را به کار گرفته‌اند اما هنوز نتیجه نگرفته‌اند. در کشور ما هم سیاست‌های افزایش جمعیتی وجود دارد که اگر دقیق و درست انجام شود تنها یک دهم یا ۲ دهم درصد نرخ مولید افزایش می‌یابد که این مقدار بسیار ناچیز است. البته نداشتن امنیت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بیش از هر چیز باعث کاهش باروری می‌شود. نگرانی‌های بسیاری درباره جمعیت وجود دارد اما تا مادامی که زیر بناها تقویت نشود سیاست‌های افزایش جمعیت پاسخگو نخواهد بود.»

به سوی صفر می‌رویم

روند فعلی که در پیش گرفته شده، نمودار کاهشی نرخ مولید است. کاظمی پور می‌گوید: «ها به سمت صفر شدن رشد جمعیتی می‌رویم. الان رشد جمعیت در ایران ۸ درصد است. این در حالی است که بعد از سال ۱۳۵۷ نرخ رشد جمعیت ۳/۹ درصد بوده. ۱۰ سال بعد ۱/۹۶ به ترتیب در بازه‌های ۱۰ ساله، ۱/۶۱، ۱/۲۹، ۱/۲۴ کاهش یافته است. اگر به همین روال پیش رویم کمتر از ۲۰ سال دیگر نرخ رشد جمعیت مان صفر می‌شود. در واقع می‌توان گفت خانواده‌ها تنها تر می‌شوند.» به گفته این جمعیت‌شناس میانگین فرزندان خانواده‌های ایرانی ۱/۶ است یعنی هر خانواده کمتر از ۲ فرزند دارند. «برخی یک فرزند دارند و از این قبیل، تشویق [هم] می‌شوند و هیچ کس مذمتشان نمی‌کند. اما نوبت به کشور ما که می‌رسد، این طرف قضیه تشویق می‌شود، [یعنی] کم‌فرزندی و مانند اینها. بنابراین این هم یک نکته است که ان‌شاءالله باید مورد توجه باشد.

سیاست تحدید نسل غرب
بعضی‌ها می‌گویند «جمعیت کشور چرا باید این تعداد باشد و چرا باید بیشتر بشود؟» این خطاست. ۸۰ میلیون جمعیت در یک کشور، آبرو برای این کشور است؛ این کشور ۸۰ میلیون جمعیت دارد. این سیاست غربی‌ها -که من بعد اشاره خواهم کرد- [یعنی] سیاست تحدید نسل، امروز گریبان خود آنها را گرفته است و دارد بیچاره‌شان می‌کند؛ می‌خواهند کشورهای اسلامی از جمعیت‌های زیاد و جوان‌های فعال و انسان‌های کارآمد برخوردار نباشند.

ماجرای پنجره جمعیت تمام معادلات ذهنی درباره بحران جمعیت را به هم می‌ریزد. کاظمی پور در این باره می‌گوید: «لان بحران جمعیتی نداریم. بحران فعلی ما این است که نمی‌توانیم از پنجره جمعیتی استفاده کنیم. وقتی فرصت جمعیتی از دست برود و سطح باره بالاتر نرود و از سوی دیگر جمعیت وارد دوره سالخوردگی شود آن وقت است که بحران شدت می‌گیرد و آثار آن پدیدار می‌شود. سالمندی جمعیت همیشه بحران نیست زمانی تبدیل به بحران می‌شود که سالمند فقیر، بیمار و ناتوان باشد.» به اعتقاد این عضو هیأت علمی دانشگاه، ۱۷ سال از فرصت طلایی که پنجره جمعیتی در اختیار ما قرار داده را از دست دادیم. او می‌افزاید: «پنجره جمعیتی زمانی برای هر کشوری به فرصت تبدیل می‌شود که جمعیت فعال در اشتغال تام و بهره‌وری بالا قرار بگیرد. در کشور ما متأسفانه این اتفاق رخ نداده، اشتغال کاذب، بیکاری و پنهان و نرخ اشتغال پایین بانوان از عوامل مهم از دست رفتن این فرصت طلایی بوده است. برای اینکه اهمیت پنجره جمعیتی بیشتر درک شود بهتر است به این نکته اشاره کنم که ۳ کشور کره جنوبی، سنگاپور، تایوان تنها ۲۰ سال از فرصت پنجره جمعیتی استفاده کردند و تبدیل به غول‌های اقتصادی شدند. افزایش رشد اقتصادی از نشانه‌ها استفاده از فرصت پنجره جمعیتی است.» او تأکید می‌کند: «در واقع نگرانی درباره جمعیت ایران فقط بابت سالخوردگی پیش‌رو نیست، از دست رفتن فرصت پنجره جمعیتی نگرانی بزرگ‌تری است.»

هر چند سال‌هایی از دست رفته اما هنوز درهای فرصت طلایی پنجره جمعیتی باز است. این جمعیت‌شناس توضیح می‌دهد که چطور می‌توانیم از فرصت باقیمانده استفاده کنیم: «ما ۲۰ سال دیگر در پنجره جمعیتی قرار و هنوز فرصت داریم. فرصت اول برای استفاده از ظرفیت نیروی فعال است و فرصت بعدی برای توانمندسازی سالمندان. در سرشماری سال ۱۳۹۵، ۵۱ میلیون سالمند در کشور ثبت شده است. اما طبق پیش‌بینی‌ها در ۱۴۲۰ تعداد سالمندان ما به ۱۸ میلیون نفر می‌رسد و تقریباً ۴ برابر می‌شود. یعنی همه مشکلات فعلی بازنستگان، مسائل درمان سالمندان، زنان سرپرست خانوار، سالمندان تنها، فقر، ناتوانی و... ۴ برابر می‌شود.» این کارشناس راهکار برون‌رفت از این وضعیت را چنین می‌داند: «اولین قدم باید افرادی که الان بین ۴۰ تا ۵۰ سال سن دارند زیر پوشش بیمه درمانی قرار گیرند تا بتوانن تا حدودی مشکلات مربوط به سلامتی و هزینه‌های مربوط به آن در آینده را کاهش داد. همچنین باید مراقب دانش و سواد سالمندان آینده هم باشیم. علم و دانش با سرعتی در حال رشد و توسعه است که گاهی می‌بینیم سالمندان باسواد هم از قافله دانش و تکنولوژی عقب می‌مانند. به‌عنوان مثال برخی سالمندان ما هنوز توان استفاده از دستگاه‌های عبار بانک و تلفن‌های هوشمند را ندارند. این موضوع بی‌دانشی هم نوعی ناتوانی است.»

بحران یا فرصت طلایی

بحران یا فرصت طلایی

افزایش جمعیت و فرزندآوری از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی

نتایج دلگرم‌کننده نیست ما امروز در کشورمان جوان خیلی داریم اما آیا فردا هم همین اندازه جوان خواهیم داشت؟ معلوم نیست. با این وضعی که من مشاهده می‌کنم، با این همه تأکید هم که کردیم، در عین حال نتایج، خیلی نتایج دلگرم‌کننده‌ای نیست. ممکن است فردا این همه جوان نداشته باشیم؛ ما باید کشور را برای آن روز ژرئوتمند کنیم. اگر آن روزی که ما جوان کم داریم، کشور ژرئوتمند نباشد، نمی‌تواند دیگر ژرئوتمند بشود.

ضروری‌ترین فرائض با سلام به همه کسانی که دلسوزانه و عاقبت‌اندیشانه به فعالیت در حوزه جمعیت روی آورده‌اند و با تشکر از مسئولانی که در مجلس و دولت به چاره‌جویی برای نجات کشور از آینده هولناک پیری جمعیت می‌پردازند، بار دیگر تأکید می‌کنم که تلاش برای افزایش نسل و جوان شدن نیروی انسانی کشور و حمایت از خانواده، یکی از ضروری‌ترین فرائض مسئولان و احاد مردم است.

امروز باید به فکر بود مسئله فرزندآوری و تکثیر نسل که من این همه روی آن تأکید می‌کنم، از این قبیل است. امروز اگر ما به فکر تکثیر نسل نباشیم، مسئله فرزندآوری را امروز دیگر، ۲۰ سال دیگر، دیر خواهد بود؛ کشوری خواهیم شد که عنصر لازم برای حرکت پیشرفت را، یعنی جوان را، به قدر کافی در اختیار نخواهد داشت. امروز باید به فکر فراد بود.

فرزندآوری و تکثیر نسل این مسائل بایستی ترویج بشود. ازدواج بهنگام و بدون تأخیر یکی از کارهای لازم و واجب است؛ فرزندآوری و تکثیر نسل یکی از آن وظایف مهم و اساسی است که بایستی انجام بگیرد که هر دوی اینها -هم ازدواج زود هنگام و بهنگام و هم تکثیر نسل- جزو نیازهای حیاتی امروز کشور و فراد کشور است.

عقب خواهیم ماند -یک جایی خواندم- که می‌گویند «آقا! پیری جمعیت اشکالی ندارد!» چطور اشکالی ندارد؟ یکس از پر فایده‌ترین ثروت‌های یک کشور، جمعیت جوان در یک کشور است که ما بجمدها از اوایل انقلاب تا امروز برخوردار بوده‌ایم و اگر بنا باشد بعداً برخوردار نباشیم، یقیناً عقب خواهیم ماند.

ابزارهای قدرت چند صباح دیگر، چند سال دیگر نسل جوان در کشور کمیاب خواهد شد. آن وقت کشوری که در آن جوان کم است، پیشرفت [هم] کم است. یکی از ابزارهای قدرت حفظ اکثریت جوان در جامعه است.

۲۰ سال فرصت داریم ما ۲۰ سال این فرصت (جمعیت جوان کشور) را داریم؛ اگر در این ۲۰ سال توانستیم پایه‌های کار خودمان را محکم کنیم که بُرد کردیم؛ اگر غفلت کردیم و این ۲۰ سال فرصت از دستمان رفت و کشور وارد عرصه سالمندی و فرسودگی شد، دیگر کاری نمی‌شود کرد.

افزایش فرزند به صورت یک فرهنگ در بیاید به هر حال افزایش فرزند باید به صورت یک فرهنگ در بیاید. شما ببینید، در بعضی از کشورهای غربی -مثلاً در آمریکا- خانواده‌های ۱۵ تا ۲۰ تا بچه دارند، ۲۰ تا بچه دارند و از این قبیل، تشویق [هم] می‌شوند و هیچ کس مذمتشان نمی‌کند. اما نوبت به کشور ما که می‌رسد، این طرف قضیه تشویق می‌شود، [یعنی] کم‌فرزندی و مانند اینها. بنابراین این هم یک نکته است که ان‌شاءالله باید مورد توجه باشد.

سیاست تحدید نسل غرب بعضی‌ها می‌گویند «جمعیت کشور چرا باید این تعداد باشد و چرا باید بیشتر بشود؟» این خطاست. ۸۰ میلیون جمعیت در یک کشور، آبرو برای این کشور است؛ این کشور ۸۰ میلیون جمعیت دارد. این سیاست غربی‌ها -که من بعد اشاره خواهم کرد- [یعنی] سیاست تحدید نسل، امروز گریبان خود آنها را گرفته است و دارد بیچاره‌شان می‌کند؛ می‌خواهند کشورهای اسلامی از جمعیت‌های زیاد و جوان‌های فعال و انسان‌های کارآمد برخوردار نباشند.

طرح: شهرام شیرزادی